

Kde |přebývá| devětaosmdesátý?

Sametová revoluce v absolutní hodnotě

PRÁVNICKÁ
FAKULTA
Univerzita Karlova

Praha, 22. – 23. listopadu 2019

Jakékoli dotazy vztahující se ke konferenci můžete zasílat na e-mail:
kdeprebyva89 @ seznam.cz

Za organizátory konference:
Petr Agha a Jan Géryk

Koncept nepolitické politiky v díle Ladislava Hejdánka¹

Tomáš Hejduk

Filozofická fakulta Univerzity Pardubice

Tomas.Hejduk@upce.cz

Abstrakt:

Studie představuje koncept *nepolitické politiky* Ladislava Hejdánka. Usiluje systematizovat Hejdánkovo nesystematické příspěvky k tomuto tématu. Hejdánkovo pojetí lze podle autora vystavět na vzájemnosti boje proti a) *expanzi* politiky do sfér nepolitických a b) politickém *zbavování se* vazeb na sféry nepolitické. K této dvojznačnosti se váže určení nepolitické politiky jako na jedné straně formy vzdělávání a proměny vědomí a na straně druhé pouhé „prostředek“, hlídačské aktivity typu dopravní policie. Dvojakost rovněž odpovídá dvojímu typu mocenské politiky – pravé (tu je potřeba vzdělávat) a nepravé (tu je potřeba především hlídat) – a přítomnosti *politiky zájmů* v politice mocenské. Další specifikou Hejdánkovi nepolitické politiky, která ovšem není antipolitická, pramení z jejího demokratizačního charakteru, který je především internou aktivitou, jejíž základy spočívají v křesťanství.

Klíčová slova: nepolitická politika, Ladislav Hejdánek, česká filosofie, politická filosofie

Ladislav Hejdánek se kromě badatelských aktivit významně veřejně angažoval, což se podle režimu, který zrovna vládl, projevovalo různě – od zakládání a vedení občanských iniciativ (Nová orientace,² Charta 77) přes

1 Tato publikace byla podpořena projektem OP VVV „Centrum pro etiku jako studium hodnoty člověka“, reg. č. CZ.02.1.01/0.0/0.0/15_003/0000425, spolufinancovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj a státního rozpočtu České republiky.

2 Ladislav Hejdánek od padesátých let minulého století spoluorganizoval občanskou iniciativu Nová orientace, jejímž cílem bylo kritické vypořádání s krizí moderní doby (na iniciativě se podíleli pastoři a členové Českobratrské církve evangelické). V podobném duchu byly vedeny Hejdánkovi aktivity již před 2. světovou válkou i po ní v Akademické YMCE. Od roku 1957 se aktivně účastnil přednášek a diskusních večerů v bytě J. L. Hromádky, které se později z důvodů kapacitních přesunuly pod záštitou Komenského bohoslovecké fakulty a ČČE do větších prostor Jirchářů, a v době pražského jara spoluorganizoval Ekumenického hnutí inteligence a studentstva. Ekumenické hnutí, jež navazovalo na ekumenické semináře v Jirchářích, dostalo svůj výraz v přípravném výboru scházejícím se v bytě u Hejdánků; ještě před právní registrací však bylo v roce 1969 jako „kontrarevoluční organizace“ zakázáno. Později L. Hejdánek participoval na aktivitách Charty 77, byl i jedním z jejích mluvčích. Viz např. vzpomínky T. Halíka v: Jandourek, J. – Halík, T., *Ptal jsem se cest*. Praha, Portál 2010, s. 74. K seminářům v Jirchářích viz Floss, K., Josef Lukl Hromádka a křesťansko-marxistický dialog v ekumenickém semináři v pražských Jirchářích. In: Landa, I. – Mervart, J. a kol., *Proměny marxisticko-křesťanského dialogu v Československu*. Praha, Filosofia 2017, s. 33–59. Hejdánek, L., Úkoly věřící inteligence, 1968. Archiv Ladislava Hejdánka (dále citován jako ALH, vždy s uvedením příslušného roku).

pokusy o dialog s vládnoucí garniturou až po popularizaci filosofie a vědy. Filozofové se sice v normálně fungující společnosti, dnes řekněme v liberálně-demokratickém režimu, politicky příliš neangažují, v následujícím výkladu nicméně usilujeme o uchopení Hejdánkových textů (které jsou jak projevem, tak reflexí zmíněné angažovanosti) takovým způsobem, který by ozřejmil smysluplný koncept nepolitické politiky jako typu veřejného angažování.³

1. Regulace expanze mocenské politiky

Zatímco mnozí myslitelé a aktivisté spojovaní s nepolitickou politikou usilují o *vymýcení politiky* – vůči dnešní době postupují vstřícně ti, kdo politiku a s ní spojené řízení věcí veřejných depolitizují či neutralizují, tj. redukují na rozhodování expertů, byrokracie, ekonomů a technokracie (často již globální governance) a zbavují ji vazby na ústavu, zákony, vůli a zájmy veřejnosti a lidí myšlenky a slova⁴ –, v Hejdánkově pojetí najdeme realističtější přístup, v němž politika a s ní spojený mocenský aparát odstraněny být nemají a nemohou: „Společnost se ovšem bez mocenského aparátu neobejde; jsou určité lidské, společenské záležitosti, které musí být mocensky spravovány.“⁵ Politika ale není jen nástrojem života společnosti, je předpokladem a součástí lidského obcování s pravdou: „filosof [...] si musí uvědomit společenské a politické předpoklady každé možnosti se odevzdat pravdě [...], a to ne pouze tak, že právo na svobodu smýšlení a přesvědčení reklamuje jen pro sebe nebo jenom pro filozofy (a vědce atd.), nýbrž zásadně pro všechny lidi. V tomto smyslu je každá opravdová a důsledná filosofie záležitostí nikoliv soukromou, nýbrž veřejnou a veskrze politickou.“⁶

Hejdánkovo úsilí tedy necílí proti politice jako takové, není „antipolitické“. Cílem je sféru politična *rozšířit* o tzv. nepolitickou politiku, a tím tzv. stranickou (mocenskou, státní, technickou) politiku, kterou definuje boj o moc

3 O tom, že výraz „nepolitická politika“ vystihuje Hejdánkovy aktivity i jejich teoretické pozadí, svědčí nejen jeho odkazy k myslitelům, kteří tento výraz – sice též sporadicky – používali (Havlíček, Masaryk) či v jeho duchu jednali (Rádl). Především Hejdánek ho sám používá, zejména když shrnuje a pojmenovává své různorodé „příspěvky k politice“: „Jsou vlastně jen dokumentem jednoho úsilí o nepolitickou politiku v období patnácti let.“ Hejdánek, L., Několik slov úvodem. In: týž, *Filosofie a politika. Patnáct let nepolitické politiky* (Dokumenty z let 1963–1978). ALH 1978.

4 Základní přehled těchto aktivit podává: Havelka, M., *Nepolitická politika: kontexty a tradice*. In: týž, *Ideje – dějiny – společnost, Studie k historické sociologii vědění*. Brno, CDK 2010, s. 316–335. Spojení „lidé myšlenky a slova“ používá Erazim Kohák v knize *Domov a dálava. Kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*. Praha, Filosofia 2010.

5 Hejdánek, L., *Úvod do filosofování*. Praha, Oikúmené 2012, s. 88.

6 Hejdánek, L., *Filosofie a společnost. Filosofický časopis*, 38, 1990, č. 1–2, s. 72.

a různě (ne)legitimní a (ne)legální operování s mocí,⁷ donutit k střídmosti a vázanosti na život společnosti. Nepolitická politika je v tomto smyslu *odpor*em vůči epidemickému zasahování mocenské politiky do nepatřičných sfér života společnosti a životů osobních. Vychází z obavy, již vyvolává moc ovládající jedince a společnost po všech stránkách, v tradici masarykovské hovoří o ohrožení duchovna a kultury a vystupuje i proti nelegitimnímu zasahování (státní) moci do soukromého a nejvšednějšího života neboli proti mechanismům zmocňujícím se přirozeného života a těl jedinců, jež v jejich rozmachu popsali Foucault („biopolitika“) či Agamben.⁸ Hejdánek v obou ohledech vybízí k celosvětovému rozšiřování a udržování „svobodného“ prostoru zbaveného mocenského tlaku.⁹

O tom, že Hejdánkův odpor vůči expanzi mocenské politiky není extremistický a že jeho uznání mocenské politiky zahrnuje víc než jen její ryze služebnou pozici, svědčí připouštění mocenských zásahů do ideových sporů: „K uplatňování mocensko-politického aspektu ve vývoji a střetávání idejí“ zajisté dochází a musí docházet.... Každý politický koncept ‚svobodné‘ a ‚osvětlené‘ společnosti, který chce na tuto skutečnost zapomenout, který ji chce obejít a tak nerespektovat, je zajisté politicky naivní, proto i zavádějící a vposledu neúčinný, nepraktický.“ Hejdánek sice uznává mocenské restriktce názorů ztělesňujících společenské rozpory, nicméně projekt nepolitické politiky koncipuje právě jako úsilí o omezení a *regulaci* (například zákony a veřejným projednáváním) všeho mocenského ovlivňování a rozhodování ideových sporů. Otázkou zůstává, co z možných mocenských restrikcí zůstane, pokud přijmeme navrhované kritérium „věčnosti“ zásahu, tj. pravidlo, že restriktce neruší ani neoslabuje ideové spory neboli není uplatněna ve chvíli, kdy potlačuje ideové tříbení, kdy „znesnadňuje a přímo vyprazdňuje ideové vítězství i toho názoru, který je mocensky podporován, a jestliže ideový spor vposledu převádí na rovinu, na níž nemůže být jakožto ideový vyřešen a vybojován“.¹⁰ Mocenský zásah tedy přichází po vlastním ideovém střetu, ve chvíli, kdy už je střet sám neproduktivní a bezvýchodný.

7 Hejdánek, L., *Úvod do filosofování*, c.d., s. 88. Viz též týž, *Reflexe v politice a otázka politického subjektu. Filosofický časopis*, 38, 1990, č. 6, s. 746–761. V tomto textu, jenž byl napsán již v roce 1976, nedlouho po *Úvodu do filosofování*, Hejdánek vymezuje proti politice v širším smyslu („nepolitické politice“) politiku ve smyslu užším (s. 755): „... kde aktivita je záměrně a výslovně na veřejnost zaměřena, veřejných záležitostí se centrálně týká a používá nějaké formy mocenských metod a prostředků (a ty mohou být násilné nebo nenásilné).“

8 Agamben, G., *Homo sacer. Suverénní moc a pouhý život*. Přel. N. Bonaventurová. Praha, Oikúmené 2011, s. 9–13: „zpolitizování pouhého života ... [je] rozhodující událostí moderní doby“; „moc proniká do samotného těla subjektů a do forem jejich života“; „stát přejímá a do sebe integruje péči o přirozený život jedinců“.

9 Např. Hejdánek, L., *Dopisy příteli III. ALH 1980*, dopis č. 6 (46); či týž, *Dopisy příteli II. ALH 1978*, dopis č. 5 (26).

10 Hejdánek, L., *Kultura tváří v tvář politice. ALH 1965*.

2. Boj proti emancipátům a pseudopolitice

Hejdánek vychází z teze, že stát (obec) se musí opírat o kulturně-duchovní základ, přičemž moderní stát si nově jako jeden ze svých nástrojů uzurpuje i ten, tj. „onen mravní a duchovní základ každé slušné politiky vyprazdňuje a proměňuje jej ze základu v jakousi střechu, v nadstavbu, v ideologii“. Takové zpolitizování a tedy zúžení původně na hloubce a šíři lidského života stojících duchovna a kultury je tím, čemu má nepolitická politika systematicky bránit.¹¹ „Společenství subjektů“ přece tvoří stát právě proto, aby mu byl ku pomoci. Jelikož jsme naopak svědky stále větší emancipace státu i politiky a jejich zneužívání společnosti k vlastnímu bujení, pak je třeba napravovat tuto anomálii a co nejvíce podporovat myšlenku, „že svým hlavním obsahem a převážnou svou částí je lidský život zakotven mimo stát a mimo jeho kompetenci, že se se státem a se státní politikou dostává do kontaktu jenom svým okrajem“, že „politika a veřejný život vůbec jsou jenom skrovnou částí života duchovního“.¹²

Moderní stát přitom stejně jako technická politika patří mezi tzv. emancipáty (odcizené společenské produkty) neboli nepravé subjekty, jejichž zájmy a působení jsou chybně stavěny na roveň, ba nadřazovány subjektům pravým (lidem), kteří je kdysi kvůli svým zájmům založili, aby se jim časem vymkly z rukou a „osamostatnily“ se. Pokud s Hejdánkem chápeme emancipát jako lidský výtvar, který v setrvačnosti svého působení a bujení jde proti lidským zájmům, resp. proti zájmům a plánům pravých subjektů, jež vposledu nevejde či alespoň by neměla vést setrvačnost, pak můžeme nepolitickou politiku definovat jako zápas *proti emancipátům*.¹³ Technická politika a stát jako emancipáty jsou charakteristické „člověku zcizenou dynamikou“, která sice připomíná dynamiku pravého subjektu, ale nejenomže jí není, dokonce ji ex definitione všude kolem sebe likviduje; na druhé straně nejde o pouhou setrvačnost a *vnější* ohrožení člověka, protože emancipáty působí vždy právě skrze obluzené lidi.

11 Stejnou pozici Hejdánek shledává již u Palackého, který popisuje dějinný střet stupňované a expandující státní moci s veřejným míněním. Viz Hejdánek, L., *Dopisy příteli IV. ALH 1986*, dopis č. 3 (60).

12 Hejdánek, L., *Dopisy příteli*. Praha, Oikúmené 1993, s. 43; též, *Dopisy příteli III*, c.d., dopis č. 6 (46); též, *Kultura tváří v tvář politice*, c.d. V posledně jmenovaném textu Hejdánek cituje z Masarykovy *České otázky*.

13 „Ani skupina, ani organizace, ani společnost, ani stát nejsou schopny reflexe, protože nemají schopnost otevřít se vstřícnosti otevřenosti řeči, světa a pravdy. Jako výtvarci člověka jsou schopni jediného typu odstupu, totiž odcizení; jsou schopni se emancipovat z lidského spravování, postavit se proti člověku a posléze strhnout do odcizení i jeho.“ Hejdánek, L., *Reflexe v politice a otázka politického subjektu*, c.d., s. 758. K emancipátům viz Tollar, V., *Emancipáty a problém lidských práv*. In: Šimsa, M. (ed.), *Nepředmětné výzvy české filosofie. K myšlení Ladislava Hejdánka*. Ústí nad Labem, Acta Universitatis Purkynianae 2013, s. 333–357.

Nebezpečí podřízení nepravému subjektu a ztráty vlastního života neimplikuje, že by se jedinec měl stranit družby. Zdaleka ne každá pospolitost je nutně emancipátem. Hejdánkova nepolitická politika sice usiluje o duchovně-kulturní obrodu či osvobození, a tak ji lze řadit ke kulturně-kritickým koncepcím nepolitické politiky G. Konráda či Th. Manna,¹⁴ nicméně na rozdíl od nich neusiluje (v první řadě) o záchranu sebe či druhých jako individuů. Takové úsilí považuje za neperspektivní. Naději skýtá jediné *společná* péče o svobodný prostor, tj. prostor, v němž lze rozvíjet pravou politiku založenou na pestrém občanském společenství, tvořeném sice co nejvzdělanějšími, osobitě aktivními, tvůrčími a jinak „individualizovanými“ občany, ovšem *sdrůžujícími* se v pospolitostech, jediné v nichž si sami ujasňují a vůbec vytvářejí „osobní“ zájmy a programy, které pak skrze ně prosazují.

To prvně znamená, že nelze vést dobrý život než s druhými a pro druhé.¹⁵ Politika, početnější ba i široká společnost a společenskost nemusí vykazovat jen charakter masovosti a odcizení národa a jednotlivců, nýbrž může otevírat i cesty za pravdou a výtečným životem. V tomto smyslu jsou občanská sdružení, k jejímž hlavním protagonistům Hejdánek patřil, příklady iniciativ, jejichž budování a činnost zajišťovaly „emancipace národních i nadnárodních celospolečenských aktivit od hypertrofovaných nároků moderních států“.¹⁶ Za druhé pak ona, pro člověka bezpodmínečná, družnost implikuje boj i na úrovni nadnárodní – který ovšem výrazně podporují celosvětově rozšířené tendence k zotročování dnes hlavně globalizačními procesy a korporacemi: „...proto také program jejího [tendence k zotročování – T.H.] zastavení a potlačení musí být univerzální. Je dokonce zcela zřejmé, že takový grandiózní pokus může být úspěšný pouze za předpokladu, že bude podniknut ze všech stran a ne pouze v omezeném rámci jedné části světa. Internacionální dorozumění nevládní a mimovládní povahy se tu stává naprostou nezbytností.“¹⁷

S emancipáty, které tedy nestačí charakterizovat jen jejich společenskou či instituční povahou, nýbrž také pseudo-společenskostí a pseudo-institučností, lze bojovat pouze v rámci pospolitostí a institucí pravých, které náležitě spolu-formují a zesilují činnost jednotlivců. To platí i pro politiku samotnou: pravá mocenská politika je tu, „aby zavedla řád tam, kde nelad, chaos a neřád mezi lidmi překročil snesitelné meze“. Nepolitická či „univerzalistická“

14 Viz např. Havelka, M., *Nepolitická politika: kontexty a tradice*, c.d., s. 318–320.

15 Srov. Sokol, J., *Etika, život, instituce. Pokus o praktickou filosofii*. Praha, Vyšehrad 2014, s. 202. K „potřebě institucionalizovat chování lidí, organizací, politických reprezentantů, veřejných činitelů...“ a k nezastupitelnosti neformálních institucí viz Havelka, M., *Politika musí přebírat zodpovědnost i za příšti generace*. In: Rovenský, J. (ed.), *Krise a politické křížovatky. Rozhovory s českými politickými teoretiky*. Praha, Filosofie 2012, s. 82–83.

16 Hejdánek, L., *Dopisy přáteli III*, c.d., dopis č. 14 (54).

17 Hejdánek, L., *Perspektivy demokracie a socialismu ve východní Evropě*. In: týž, *Filosofie a politika. Patnáct let nepolitické politiky (Dokumenty z let 1963–1978)*, c.d., s. 12.

politika je důležitá především ve chvíli, kdy se mocenská politika odcizuje lidem a společnosti, přestává jim sloužit a stává se zločineckou, tj. protilidskou: pak je třeba nejintenzivněji zamezovat „odlidšťování společnosti“.¹⁸ To už je nicméně boj, který se odehrává na jiné rovině a jiným způsobem, a k úspěchu, respektive k potlačení zkažené mocenské politiky je nezbytné, aby se objevili řádní mocenští politikové – jen ti mohou porazit pseudo-politiky, totiž jen oni je mohou nahradit. Podobně v případě odcizeného státu Hejdánek nespatřuje východisko v protistátním a protivládním boji, nýbrž v tvorbě nových spolků a občanských aktivit: „Prvním a trvale nejdůležitějším cílem musí být obnova nebo znovuzrození fungujících svěbytných ... společenských orgánů a organismů s vysokou hladinou protilátek proti každému druhu pokušení chopit se moci a propadnout tak opět závislosti na odcizeném společenském produktu.“¹⁹

Nepolitická politika takové orgány ale sama netvoří, „pouze“ obstarává svobodný prostor pro všemožné iniciativy – jako „univerzální politika“ nespadá do „politiky zájmů“, která rovněž tvoří frontu v boji proti zločinné politice, ovšem jako množství různých programů a motivací, které si jen lidé dovedou osvojit a prosazovat (svobodné názorové soupeření občanů a jejich různých sdružení). Nepolitická politika, jak je dobře vidět na příkladu Charty 77, naproti tomu má zájem a motivaci jedinou, a to kvůli chybějícím vlastním zájmům negativní: potlačit nezákonnost a odlidštění a předcházet jim.²⁰ Oproti politice zájmů pak jako univerzální, všude a vždy potřebná politika má „výhodu“, která také upřesňuje její vymezení: není pouhou reakcí na zkaženost technické politiky, nýbrž je odpovědí na všemožná porušování lidských práv, respektive je cestou k jejich zdrojům: jejich odhalováním, a tak i principiální možnou nápravou.²¹

18 „Nelidskost v politice má ovšem jinou povahu než pouhá věcná odcizenost neosobních společenských trendů, tendencí, setrvačností a struktur; v politice dostávají tyto věcné, neosobní vztahy opět jaksí osobní, personální charakter. Tím přestávají být pouze ne-lidské a stávají se protilidskými; už nejsou „jenseits von Gut und Böse“, nýbrž jsou zlé a zločinné.“ Hejdánek, L., Několik slov úvodem, c.d., s. 1.

19 Hejdánek, L., Perspektivy demokracie a socialismu ve východní Evropě, c.d., s. 12.

20 Zde se vyjevuje blízkost nepolitické politiky k liberalismu strachu, který se soustředí na omezování škod (damage control), jež je často jedinou politikou naděje. Ve svých pozdních textech Patočka podobně spojuje „negativní“ moment s dějinnou mocí: „Solidarita otřesených ... nebude stavět pozitivní programy, nýbrž bude promlouvat, jako Sókratovo daimonion, ve varováních a zákazech. Musí a může vytvořit duchovní autoritu a stát se duchovní mocí, která by doháněla válčící svět k jistým omezením, a tak znemožňovala jisté činy a opatření.“ Patočka, J., Kacířské eseje o filosofii dějin. In: týž, *Péče o duši*. III. Eds. I. Chvatík, P. Kouba. Praha, Oikúmené 2002, s. 130. K liberalismu strachu viz Williams, B., *Liberalismus strachu*. In: týž, *Na počátku byl čin*. Přel. T. Hejduk. Červený Kostelec, Pavel Mervart 2011, s. 95–108.

21 „Kořeny zla bývají velmi často mimo dosah prostředků technické politiky. Pouze „nepolitická politika“ může být díky svému odstupu od omezených zájmů a díky své univerzalistické otevřenosti k celku společenských i individuálních problémů schopna poukázat na zdroje, jež upadly v zapomenutí.“ Hejdánek, L., Několik slov úvodem, c.d., s. 2.

Přes zmíněnou odlišnost uzavírají univerzalistická a zájmová politika významné spojenectví v boji proti „odcizené politice“. Jedině jejich společný výkon představuje „světovou demokratickou veřejnost“ a umožňuje udržovat a prosazovat myšlení této veřejnosti a demokratický život společnosti;²² společně otevírají dlouhodobé, trvalé a hluboké řešení spočívající v „tlaku občanských aktivit zdola“, čehož předpokladem i důsledkem je zvedání úrovně občanského i lidského sebeuvědomění. Z hlediska dnešního dění ve světě lze říci, že nepolitická politika pečující o svobodný duchovní prostor ve výše vymezeném smyslu nezápasí tolik s vpády a vměšováním státu a politiky do sfér, kam nepatří, jako spíše s mocí a expanzí globálních korporací a jiných „hráčů“ globálního trhu. – Hejdánkuv rozvrh demokratické veřejnosti v celosvětovém měřítku se ovšem ukazuje jako aktuální i zde, což potvrzují i úvahy dalších dnešních angažovaných intelektuálů: „K rozvoji globální demokratické politické kultury lze přispět rozvojem globální komunikace mezi angažovanými aktivisty, kteří bojují v různých státech proti tomu samému zlu – ekologické devastaci, sociální nerovnosti, rasové diskriminaci, utajování, násilí policie [...]. Komunikace mezi aktivisty bojujícími v kontextu svých zemí proti tomu samému zlu je účinnější formou ochrany lidských práv než výroky ministrů během zahraničních návštěv.“²³

Jinak řečeno, „ústřední osnovou“ nepolitické politiky je obhajoba svobody a spravedlnosti jako obhajoba lidství v jeho nepředmětné, tj. žádnou „danost“ nerozhodnutelné dimenzi; takové *holé lidství* má také být oním pojítkem mezi jednotlivci, bázi společenských vztahů. Hejdánek tak předjímá orientaci současných myslitelů. Jako bázi spoluzití v Evropě vidí *holé lidství* i Erazim Kohák: „Základem evropského sjednocení potřebují být především občané, kteří odložili všechny své kulturní zvláštnosti a scházejí se na základě jediného nároku, nároku holého lidství, důstojného žití ve společenství bližních.“²⁴ Sjednocení na bázi lidství, respektive na bázi občanství charakteristického odložením příslušnosti k národu a státu, je ovšem novinkou a nadějí, že konečně budou myšlena a hájena práva opravdu *lidská*. G. Agamben přesvědčivě popsal, jak dřívější sjednocení na bázi národa (narození) či státu zaručovalo lidská práva pouze fiktivně, protože ve skutečnosti ona práva měl pouze občan státu či příslušník národa. Zároveň, opět analogicky k Hejdánkovi, uznává, že s koncem či krizí národních států je v krizi i koncept lidských práv, protože vyžaduje instituční zakotvení a zajištění v pospolitosti; jedinec, „vyznavač“ nikdy nic sám nezaručí a nezmůže. Proto Agamben nejen spolu

22 Hejdánek, L., *Dopisy příteli III*, c.d., dopis č. 14 (54), č. 8 (48).

23 Bělohradský, V., *Naše nynější lidskoprávní katastrofa*. In: Příbáň, J. – Bělohradský, V. et al., *Lidská práva. (Ne)smysl české politiky?* Praha, Sociologické nakladatelství 2015, s. 40.

24 Kohák, E., *Evropa: pohled z výšin čistého rozumu*. In: Habermas, J., *K ustavení Evropy*. Přel. A. Bakešová. Praha, Filosofia 2013, s. 195.

s Habermasem vidí naději v nějakém transnacionálním, globálním či nepoliticko-politickém, institučním založení. Takové založení spojuje s Evropou: „Evropský prostor by tak představoval onen neredukovatelný interval mezi narozením a národem, v němž by starý pojem lid mohl znovu nabýt politického smyslu v protikladu k pojmu národa, který tento smysl až dosud neoprávněně uzurpoval.“²⁵

* * *

Na rozdíl od přístupu sledujícího a kritizujícího *expanzi* politiky do sfér nepolitických boj proti emancipátům vychází z pohledu opačného: sleduje a kritizuje, jak se politika *zbavuje* vazeb na sféry nepolitické.²⁶ Z této perspektivy představuje nepolitická politika varování před mocí emancipovanou od odpovědnosti vůči společnosti – pokud ji ovládne, pokud nepřipustí širší občanskou společnost, již má (především co se týče svobody a spravedlnosti) umožňovat a garantovat, pak se zbaví sféry, z níž jediné sama čerpá smysl a ospravedlnění.²⁷ Zkrátka, nepolitická politika představuje odpor jednak vůči okupování občanského a soukromého života mocenskou politikou, jednak vůči snaze mocenské politiky zbavovat se vazby k životu obce a individuí (tj. nevycházet z onoho života, ale vnucovat mu své zájmy pod rouškou různých ideologií).

Touto koncepcí Hejdánek polemizuje s tendencí doby, kterou nejznáměji analyzovali, prosazovali a v jistém smyslu také oponovali, M. Weber a C. Schmitt, s tendencí skoncovat s politikou založenou na občanské společnosti neboli s tendencí vytlačovat svobodu do privátní sféry a vůbec celou oblast veřejného, občanského života umenšovat a zbavovat významu – ať už vyvýšením politična na základní a rozhodující životní rozvrh (Schmitt), nebo různými redukcemi otázek svobody a spravedlnosti na procedurální a formální problematiku, posunutím politických řešení do oblasti analýz vědných metodicky školenými experty atp.

25 Agamben, G., *Prostředky bez účelu. Poznámky o politice*. Přel. N. Bonaventurová. Praha, Sociologické nakladatelství 2003, s. 19–28. O možnosti garantovat lidská práva jediné politickým společenstvím a příslušností k němu je přesvědčena i Hannah Arendtová. Viz Němec, V., *Existují přirozená práva? Reflexe*, 47, 2014, s. 140–141.

26 Viz např. Hejdánek, L., *Dopisy příteli II*, c.d., dopis č. 15 (36).

27 Viz Hejdánek, L., *Dopisy příteli*, c.d., 2. a 6. dopis.

Politika a svoboda zkrátka podle Hejdánka jedna bez druhé skomírají na úbytě,²⁸ politiku bez svobody ovládají slepé mechanismy, utilitární kalkul, techniky moci, zákonitosti ekonomických procesů, globálního obchodu a jiné politicky a životně neutrální (protože na život společnosti a jedinců nevázané), a tudíž „antipolitické“ síly. Ty neřeší otázky svobody a spravedlnosti ve společnosti či národní zájmy, nýbrž se jednoduše řídí hlediskem zisku a moci a pravidly deklarovanými v byrokraticko-technické anonymitě. Původní politický étos, spjatý s otázkami a prosazováním hodnot svobody a rovnosti, je vytlačen do oblasti „bezvýznamné“ soukromé.²⁹ Svoboda, která spolu tvořila oblast politiky, jejímž základem bylo promýšlení idejí a programů, jež vévodily jedincům, národům a celému lidstvu, je oním omezením na soukromou oblast zredukována, protože ono soukromí jednoduše není arénou, kde by mohl probíhat zápas, v němž by se takové výzvy objevovaly, promýšlely a cízelovaly.³⁰

Prostřednictvím své polemiky prosazuje jak politickou společnost (jako místo střetávání idejí a života všech plnoprávných občanů), tak ji tvořící političnost osobitého myšlení a života každého individua. V případě prosazení demokratické politické společnosti nesvádějí občané nejzásadnější zápas s tlakem státu, úředníků, ekonomů a jiných technických elit, nýbrž jeden s druhým a sami se sebou: ve vůli obhajovat a demokraticky prosazovat svoje programy na veřejnosti a vůli spolčovat se s druhými či naopak ve vůli rozdělovat a vymezovat se proti nim podle svého svědomí, nejlepších vědomostí

28 Zmíněný C. Schmitt, u něhož politika nemá zajišťovat chod a prostor života „vyššího“, života v rámci občanské společnosti, nicméně také oponuje tendenci oddělovat soukromou a veřejnou sféru života a přesunovat vládu do rukou anonymních sil typu byrokratického aparátu. Podobně jako Hejdánek lpí na subjektu (byť nejčastěji ve formě státu či na mezinárodní rovině říše) a jeho rozhodnutích jako základu práva, politična či státu, nicméně – na rozdíl od Hejdánka – už onen subjekt nespojuje s vyššími silami, nezakládá ho v poznání a životě jeho samého přesahujícím. Schmittův suverénní subjekt nejprve rozhoduje – odlišuje přítele od nepřítele –, aby poté v souladu s daným rozhodnutím (politicky) jednal, poznával a žil. Morálka, ekonomika, sociálno či náboženství jsou vedlejší oblasti života, politično na ně nelze redukovat či je z nich vyvozovat. Jakmile bychom politické problémy chtěli řešit za pomoci morálního či ekonomického přístupu, „odpolitizovali“ bychom politiku; problémy politiky jsou však problémy posledními, jde v nich o existenci samotnou. Na druhé straně Hejdánek sice také uznává svébytnost a svéráz politična, nicméně podle jeho názoru se právě v jedincích a jimi tvořených spolcích, obcích a lidském světě různé životní oblasti „stýkají“ a vždy jistou souvislost a podmíněnost vykazují. Hejdánek sice nevyvyšuje nad politično morálku, nicméně jedince v jeho transcendentním životním pohybu ano. A na rozdíl od Schmitta morálku a sociálno nesnižuje. K Schmittovi srov. např. Dobeš, J., Carl Schmitt. Mezi vědou a proroctvím. *Dějiny-teorie-kritika*, 1, 2009, č. 6, s. 56–79.

29 Srov. Havelka, M., *Nepolitická politika: kontexty a tradice*, c.d., s. 317–318, s. 327.

30 Srov. Sokol, J., *Etika, život, instituce. Pokus o praktickou filosofii*, c.d., s. 47–57: koncepty skutečně lidské svobody, která se časem nevyčerpá, se rodí teprve ve střetávání s druhými, s velkými soupeři, kdežto v rovině soukromé lze mluvit o svobodě maximálně jako o absenci překážek – jako o uvolnění od všeho omezujícího, či případně o „svobodě volby“ jako o nejrozsáhlejším rozšiřování možností svého života.

a celoživotně budovaných zásad jde ovšem o zápas jiné kategorie. Kromě vzájemného omezování a vymezování jsou totiž jedinci odpovědní především nepředmětným výzvám či pravdě a jedincům, na které by jejich rozhodnutí a jednání dopadalo, tj. především těm, kteří se ještě nenarodili.

Nutno ale dodat, že expanze a emancipace moci hrozí i v demokracii a liberálních společnostech, v nichž svobodu a lidská práva ohrožují navíc tlaky působící jakoby z druhé strany – tržní liberalismus, svoboda takového rozsahu, že důstojný život více podkopává, než podporuje atp. Hejdánek proto cíle své „politiky“ považuje za „nekonečné“, což znamená, že „nejsou vázány na žádnou politickou situaci, ... i v nejdemokratičtější společnosti by měla Charta co dělat“. Jako mocenskou politiku tak Hejdánek chápe nejen politiku vládních a opozičních stran, státní aparát a totalitní režimy, nýbrž jakýkoli vztah mocných se slabými a utlačovanými. Až opadne teror ze strany politické moci, uvolní se tlaky mocenské politiky i v (jinak tolik vyzdvihované) veřejnosti: „...nedemokraté nejsou jen v KSČ, ale i jinde ve společnosti. Pak bude nutno obhajovat práva některých lidí ne už jenom proti úřadům a oficiálním orgánům, ale třeba také proti veřejnosti, nebo alespoň proti některým horším hlavám a křiklounům.“³¹

3. Emancipace od státu a moci

Hejdánek zjevně rozlišuje nejen mezi mocenskou a nepolitickou politikou, ale i mezi pravou a nepravou (mocenskou) politikou, respektive je u něho přítomno napětí mezi uznáním mocenské politiky a varováním před ní, a to nejen v její upadlé podobě. Právě tímto uznáním si vysvětlujeme, že v některých Hejdánkových textech charakteristiky a úkoly pravého (mocenského) politika a politika nepolitického v podstatě splývají.³² Z jinak nejasné distinkce nicméně zřetelně vyplývá jedno: Hejdánkovi nejde o žádný absolutní odpor vůči státu jako takovému, nejde mu o postoj *proti* státu, ale jen o emancipaci *od* státu. Stejně tak mu nejde o proti-mocenský a antipolitický postoj, ale jen o osvobození *od* moci jako předpokladu nikdy nekončící tvorby řádné občanské společnosti a života svého, svých druhů a nakonec celého lidstva. V tomto smyslu Hejdánek také hovoří o politické modernizaci státu či o jeho demokratizaci.³³ Stát má sloužit občanům péčí „o rutinu společenského

31 Hejdánek, L., Co je dnes zapotřebí. In: Uhl, P. (ed.), *Informace o Chartě 77*, 11, 1988, č. 13, s. 13.

32 Hejdánek, L., *Dopisy přátel II*, c.d., dopis č. 3 (24).

33 To vše v duchu Masaryka a jeho současníků, kteří ovšem v podmínkách „nespravedlivého“ politického postavení českých zemí v rakousko-uherské říši svoji snahu o občanskou emancipaci nedokázali oddělit od nacionálních zájmů. Blíže o zdroji české nepolitické politiky v nespravedlivém postavení našich zemí, a tedy v boji *proti* státu viz Havelka, M., *Nepolitická politika: kontexty a tradice*, c.d., s. 323–324.

života“: když Hejdánek připouští vměšování státu i do politiky zájmové či ideové nebo do prosazování mravního života, pak vždy jen v duchu zajištění pořádku, základních podmínek a pravidel prosperity, spravedlnosti – a dalších podobných předpokladů dobrého a svobodného života občanů.³⁴

Vázanost na rutinu ovšem neznamená konec politického étosu, neb tato vázanost není jediným smyslem politiky. Hejdánek poukazuje na jisté spříznění pravého mocenského politika s filosofem či nepolitickým politikem, aby tak bojoval proti redukování politiky na techniku moci. Politika může – a i nadále by měla – stát po boku filosofii a podobným výsostně lidským činnostem, usilujícím o rozmach ke svobodě a dějinám, o odvážná a tvůrčí vykročení k lepší budoucnosti.

Tímto výkladem ovšem nepopíráme, že u Hejdánka najdeme dvojí popis politiky, který podle nás není totožný s rozdílem mezi nepolitickou a technickou politikou: na jedné straně se nachází pravý politik, sledující a aktivně se podílející na péči o pravdu a otevírání možností smysluplného vedení života, na straně druhé pak ti, kteří reprezentují výše citovaný popis politiky jako ryze technické a rutinní záležitosti. Nezdá se nám, že zde pomůže distinkce mezi politiky-vůdci a politiky-úředníky³⁵–, protože oba výše zmíněné popisy politiky (rutiny i étosu) spojuje Hejdánek s mocí a jejím zneužitím, a v tomto ohledu vycházejí oba typy nastejno, respektive mezi nimi nelze více rozlišovat; za pravým politikem se skrývá touha po moci stejně jako za úředníkem, byť pro pravého politika je to spíše sestupná cesta (jde mu více než o moc o dobré fungování státu), kdežto pro úředníka cesta vzestupná (jde mu o fungování daných předpisů, o nic víc). Tuto dvojznačnost zde musíme nechat otevřenou – dle našeho mínění jde o jedno ze základních napětí, jež jsou vlastní Hejdánkovým textům o nepolitické politice.

4. Demokratičnost

Hiát mezi nepolitickou politikou a politikou mocenskou (ať pravou nebo nepravou) dokumentuje také Hejdánkův zarytý zápas o nepolitičnost, ať už v Chartě 77 či v Nové orientaci: vždy odmítal formovat *politickou opozici*, protože by tím vstoupil do boje o moc. Rozdílnost obou politik vylučuje mísení

34 Např. Hejdánek, L., Separát. Řím. klub – 18. 1. 1994. In: týž, Etické „normy“ a „hodnoty“ jako vědecký a filosofický problém. ALH 1994. Týž, Naše cesta k lepšímu uspořádání společnosti nepovede přes žádné návraty ke starým pořádkům. ALH 1981 (původně: *Svazky pro dialog*, 4, 1981, s. 3–32). Srov. Sokol, J., *Etika, život, instituce. Pokus o praktickou filosofii*, c.d., s. 17–18.

35 Úředník reprezentuje vládu zákona, kterou lze poměrně jednoduše kontrolovat a objektivně hodnotit, kdežto vůdce „vládu osobního talentu a charismatu, kterým se v demokracii snaží přesvědčit voliče o správnosti svého programu a vizi“. Příběh, J., *Obrana ústavnosti, aneb Česká otázka v postnacionální Evropě*. Praha, Sociologické nakladatelství 2014, s. 35–36.

– je to rozdílnost charakteristická zásadně jinou orientací a s ní spojenou kontraproduktivitou. Právě odtud (nikoli ze strachu či z kalkulu) plynou Hejdánkovy (i v Chartě 77) nepopulární a zdánlivě nelogické smířlivé proklamače, v nichž tvrdí, že nejde o vyvolání střetu s režimem a vládou, ale o osobní a společenské pozvednutí, osvětu a proměnu vědomí.³⁶

Charakteristikou nepolitické politiky, vyvažující mocenské vztahy a tlaky, je specifická *demokratičnost*. Pro ni platí – za prvé –, že „podstata demokracie nespočívá v nějakém novém typu vlády, nýbrž v tom, že každé vládě jsou uloženy meze, přes které nesmí intervenovat do oblastí společenského a individuálního života, jež mají svou autonomii“.³⁷ Touto tezí Hejdánek odmítá „demokratizaci“ moci jako její rozložení, rozdělení mezi lid,³⁸ jeho ambicí není ani likvidace politiky, ani změna režimu, ba ani vlády, nýbrž vypořádání se s krizí socialismu v době tzv. normalizace: „...celková reforma je možná: bude to zápas nikoliv o novou politickou linii, nýbrž o plnost života v prostoru, kam každý mocensko politický zásah vstupuje jen nelegitimně a rušivě.“ Právě kvůli spřízněnosti nepolitické politiky a naplněnosti lidského života mluví Hejdánek o aktivitách rozvíjených na konci šedesátých let minulého století, do kterých se sám intenzivně zapojoval (ovšem k nim lze počítat již i jeho aktivity v Nové orientaci), jako o „demokratizačním hnutí“.³⁹

Nicméně je zjevné, že Hejdánkovo pojetí demokracie a demokratizačního hnutí je – za druhé – natolik široké, že ho nelze vměstnat do jakéhokoli konkrétního politického programu či režimu. Navazuje jím na Masarykovo promýšlení možného významu demokracie, tj. promýšlení sporu „mezi dynamickými demokratizujícími směry nové doby: mezi liberalismem a filosoficko-nábožensky pochopenou humanitou“.⁴⁰ Masaryk interpretuje demokracii jako program zahrnující jak politiku a hospodářství, tak sociální aspekty a mravně zodpovědné jedince, čímž smysl politiky také rozšiřuje z boje „sil a zájmů bez vyššího smyslu a bez historicko-morálního poslání“ na boj vedený nábožensko-bratrskou ideou humanity: „Humanitní“ či „bratrská“ idea tedy především vyzývá ke skutečné praktické spolupráci opravdové a zodpovědné jedince *napříč* konfesemi, politickými programy a individuálními či skupinovými zájmy; [...] má být i v přítomné aktualizaci a do budoucna hlubším duchovním základem evropské společnosti než porevoluční liberalistic-

36 Hejdánek, L., *Dopisy přáteli II*, c.d., dopis č. 19 (40).

37 Tamtéž.

38 Hejdánek, L., *Dopisy přáteli III*, c.d., dopis č. 6 (46).

39 Viz např. tamtéž, dopis č. 1 (41). Výraz „demokratizační hnutí“ je matoucí, protože „hnutí“ v případě „nehybné“ nepolitické politiky Hejdánek odmítá a výraz „demokracie“ konotuje politické přesvědčení.

40 Hermann, T., *Emanuel Rádl a české dějepisectví. Kritika českého dějepisectví ve sporu o smysl českých dějin*. Praha, Sešity Ústavu českých dějin UK FF 2002, s. 31.

ký individualismus.⁴¹ Nepolitická politika vedená v tomto duchu pak je „prostředek dlouhodobé internalizace přesvědčení o světoednosti demokracie, humanity a zodpovědné bytosti“.⁴² Dnes tento ideál umožňuje asi nejvíce naplňovat liberálně-demokratický politický režim charakterizovaný všeobecnými svobodnými volbami, vládou práva, oddělením jednotlivých typů moci a ochranou základních svobod projevu, shromažďování, vyznání a vlastnictví, tj. režim, jenž se stává politickou legitimitou pro stále více zemí (oproti dřívějšíku, kdy tmelem společnosti byla většinou nerovnost mezi mocí státu a občanů, je dnes tmelem právě tato demokratizace).⁴³

Hejdánkově demokracii jako principiálnímu omezení moci a mocných (v obou výše probraných směrech) a sociálně-vzdělávacímu programu jedinců i celých společenství je přitom v návaznosti na Masaryka mravní nosnou silou protestantismus a puritanismus, z čehož plyne, že omezení, která prosazuje, nejsou primárně vnějšího, ale *vnitřního* rázu: základy jeho demokracie jsou „nad“ politické – jsou to vnitřně i vnějšně se zkázňující jedinci, kteří objevují možnost života ze svobody založené na vztahu k sobě samému i transcendentním silám. Politickou svobodu, která se tu mezi sami sebe ovládajícími jedinci vytváří, „lidé nebudou zneužívat k vzájemnému znásilňování, budou ji využívat k ochraně svobody každého jednotlivce tak, aby využili svých příležitostí neméně než všichni druzí“. Demokracie je zde pojetím člověka „jako mravní bytosti, takové, že k její povaze náleží vůle k ukázněné vůli všech, k vůli, která neznásilňuje druhé, ale znamená vládu nad sebou neméně než nad vnějším světem“.⁴⁴

5. Program sociální a činné výry

Jak jsme již výše uvedli, Hejdánek chce svojí nepolitickou politikou v historické realitě Československa pomoci reformovat *socialismus*. Ten ovšem chápe široce a v dlouhých historických kontextech, takže řešení krize v ČSSR je mu zároveň i součástí řešení krize celoevropské a celosvětové. A i když Hejdánkův politický názor či zájem naznačuje zdánlivě spíše příklon k socialismu

41 Tamtéž, s. 32.

42 Havelka, M., *Nepolitická politika: kontexty a tradice*, c.d., s. 326–327.

43 Viz Zakaria, F., *Budoucnost svobody. Neliberální demokracie v USA i ve světě*. Přel. J. Veis. Praha, Academia 2012, s. 17–21. Zakaria zdůrazňuje potřebu spojení demokracie s ústavním liberalismem, jenž chrání důstojnost jedince před útlakem. – U Hejdánka jde pochopitelně o specifický kulturně-ústavní liberalismus, v jistém smyslu lze mluvit o „třetí cestě“ a formě deliberativní demokracie. Blíže k tomuto tématu viz Šimsa, M., *Třetí cesta deliberativní kritiky*. In: týž (ed.), *Kritická reflexe demokracie a občanské společnosti*. Ústí nad Labem, Acta Universitatis Purkynianae 2015, s. 145–157.

44 Patočka, J., *Tři studie o Masarykovi*. Praha, Mladá fronta 1991, s. 31–32.

než k univerzální nepochitické politice, jeho bytostná spjatost s křesťanstvím a demokracií přesto zásadně poukazuje k nepolitické politice.

Socialismus povstal z *demokracie* a byl „domyšlením politických zásad demokracie na rovině sociální a hospodářské“. V kritickém šlehu vůči režimu „socialistického“ Československa z toho Hejdánek vyvozuje, že „společenský systém, který realizuje některé sociální požadavky na úkor politických svobod, je scestím a není skutečným socialismem. [...] Skutečná, vskutku fungující demokracie našich dnů musí být sociální a hospodářská stejnou měrou jako politická a kulturní.“⁴⁵ Tím ovšem nemá Hejdánek na mysli zglajchšaltování všech rovin, naopak se domnívá, že je třeba je co nejvíce rozlišovat, přičemž distinkce stojící na prvním místě vyvyšuje práva „lidská“.

Právě tento předpoklad evokuje, že demokracie spolu s politickou svobodou nestojí na počátku socialistického myšlení. Demokracie sama tkví svými duchovními kořeny v *křesťanství*. A protože duchovní pozadí je nejobecnější (prostupuje všechny další roviny) a nejpodstatnější (jen zde lze hledat odpovědi na otázky po posledním smyslu), jakýkoli dlouhodobější rozkvět a vůbec přežívání demokracie a socialismu je vyloučené „v odtrženosti od ideových a duchovních principů, v nichž jsou fakticky dějinně zakotveny a v nichž nacházejí svá nehlubší kritéria“.⁴⁶

Křesťanský základ a ideový princip přitom Hejdánek vidí „neteologicky“ – je jím tvorba a udržování roviny osobních, nezvěčněných a přátelských společenských vztahů: „Pro mne znamená socialismus program takové společnosti, v níž je člověk druhému člověku socius, tj. přítel, druh, soudruh. A jako křesťan jdu ještě dál: je to společnost, v níž je člověk člověku bratrem. A proto je naprosto vyloučena nějaká nenávist nebo nepřátelství k socialismu, ano nenávist a nepřátelství vůbec.“⁴⁷ Křesťanský původ tak vybavuje socialismus pojetím lidskosti. Tím, že lidskost klade jako alfu i omegu vztahu k druhému, „socialismus, který učí v druhém člověku vidět potenciálního nebo skutečného druhu, soudruha, může a musí být v tomto smyslu prohlubován tak, aby byl v druhém člověku spatřen bližní. Ten rozdíl je v tom, že pohled na druhého člověka jako na možného nebo skutečného spojence není ještě zdaleka pohledem nehlubším, neboť toho druhého hodnotí podle toho, jakou má cenu pro mne a pro můj

45 Hejdánek, L., *Dopisy příteli II*, c.d., dopis č. 13 (34); srov. též, *Perspektivy demokracie a socialismu ve východní Evropě*, c.d.

46 Hejdánek, L., *Dopisy příteli II*, c.d., dopis č. 13 (34). Silnou ideovou základnu přitom potřebuje sama nepolitická politika: „Ovšem i aktivita skupin obhájců lidských práv potřebuje své ideové zázemí a své hlubší mravní a duchovní podhoubí, nemá-li nakonec přece jenom sklouznout do jednokolejnosti čistě politické, nebo se dokonce stát objektem politické manipulace.“ *Týž*, *Perspektivy demokracie a socialismu ve východní Evropě*, c.d., s. 9.

47 Hejdánek, L., *Dopisy příteli II*, c.d., dopis č. 13 (34). Tato citace z uvedeného dopisu byla původně součástí Hejdánkova řeči před městským soudem 24. 7. 1972.

zápas. Daleko podstatnější a pro společnost elementárnější je vidět v druhém toho, kdo mne potřebuje, kdo čeká na mou pomoc, komu mohu a mám pomoci nést jeho břemeno, koho mohu a mám podepřít v jeho tísní a těžkostech.⁴⁸

V tomto smyslu může socialismus reprezentovat původně křesťanský program ve světě trhu a mamonu, kde je třeba vyvažovat nelidské poměry. Dokud socialismus „odhaluje nelidské postavení [...] pracujících ve společnosti, v níž vládou majetníci“, dokud sám nevládne s pomocí násilí a utlačování či nezakrývá nepravosti, křesťan a nepolitický politik musí být se socialistou solidární.⁴⁹

Odkazem ke křesťanství má Hejdánek, přesněji řečeno, na mysli orientaci víry jako kritiky metafyzických tradic, a to včetně křesťanské. Proto není protimluvem jeho varování, že tím nejhorším, co by nás v budoucnosti mohlo potkat, by bylo opakování dějin křesťanství.⁵⁰ Marxismus, křesťanství ani socialismus (stejně jako kapitalismus) nepředstavují ve svých „daných“ podobách naději na lepší svět – a to jak v ohledu teoretickém, tak praktickém.⁵¹ Jedinou reálnou dlouhodobou nadějí je reforma samotné židovsko-křesťanské tradice – a teprve v jejím rámci pak rozvíjení nových sociálních a politických koncepcí, které lze pracovně nazývat socialistickými.

„Nový“ socialismus (ovšem Hejdánek není teoretikem socialismu – v jeho případech jde spíše o náčrt chápání nové orientace víry v celospolečenské praxi či věcně z hlediska vztahů mezi občany) pak pro Hejdánka v první řadě vždy denotuje praxi a čin – v protikladu k vyhláškám a jiným slovním proklamacím⁵²: rozhoduje to, co jedinec *udělal* pro hladové, chudé, utlačované a pronásledované: nevěřící, „který pohotově pomůže člověku, kterému ublížili lotři, má tisíckrát přednost před člověkem-knězem, církevním představitelem [...], který si ubožáka nevšimne“. Na problémy všedního dne a otázky, které lidi v tomto nebezpečném světě trápí, je „každá teoretická odpověď slabá; a v podstatě marná. Jen čin je tu na místě, jen v praktickém životě se o tom může rozhodnout.“⁵³ Nejsou žádné „velké příležitosti“, jen příležitosti všedního lidského života tady a teď.

48 Hejdánek, L., Naše cesta k lepšímu uspořádání společnosti nepovede přes žádné návraty ke starým pořádkům, c.d., s. 12.

49 Hejdánek, L., Dopisy přátel II, c.d., dopis č. 17 (38).

50 Tamtéž, dopis č. 13 (34).

51 Hejdánek, L., K Florestanovu střečkování. In: Palek, K. (ed.), *Kritický sborník 1981–1989: výbor ze samizdatových ročníků*. Praha, Triáda 2009, s. 97–98.

52 Hejdánek, L., *Dopisy přátel*, c.d., s. 29–30.

53 Tamtéž, s. 64, s. 66.

6. Političnost víry a (filosofické) vzdělanosti

Důvody nepolitické politiky nejsou jen negativní (obrana před expandující mocí), jejím základem je péče o lidství a vztah k pravdě. Ty předpokládají víru a z její orientace vycházející odhodlání k životu a k pravdě. Víra a filosofie proti technické politice a moci staví jako zásadnější a celý lidský život právem integrující „království nebeské“, království pravdy: „stát neintegruje smysl lidského života a jeho funkce zůstává jen v rovině prostředků k transcendentnímu lidskému určení“; biblická zvěst o člověku stvořeném k obrazu Božímu je zvěstí o lidské svobodě neboli o člověku, který má možnost chovat se lidsky odpovědně, totiž odpovídat na oslovení pravdou a žít z této transcendence.⁵⁴ Úkolem nepoliticko-politicky aktivních lidí je prosazování pravdy *hic et nunc*. To neznamená odmítání politiky, která je jednou z oblastí života tady a teď, kde je víru a filosofickou reflexi třeba uplatňovat. Politika jako zapojení do občanského společenství a nepolitická politika je dokonce podmínkou víry, která není „neduživá, ochablá, zbloudilá“: „Nepolitický, resp. politicky neangažovaný křesťan je v podstatném ohledu invalidní, zchromlý, nalomený, zkrátka deficientní. K plnosti života z víry nezbytně náleží také jeho výrazný politický rozměr.“⁵⁵ Totéž platí pro filosofa.

Zatímco politika je *pouze* jednou a zdaleka ne nejvyšší rovinou života, v případě nepolitické politiky (ale pamatujme na spřízněnost politiky zájmů a pravé mocenské politiky s nepolitickou politikou) je tomu naopak. Nepolitická politika v podstatě odpovídá „základní politické devíze Ježíšova zvěstování evangelia“: „přiblížilo se nebeské království“, nastává království, které není z tohoto světa (Jan 18, 36); a rovněž odpovídá filosoficko-evangelické devíze o vládě pravdy, nepředmětné skutečnosti či budoucnosti: „...nebeské či boží království je vládou budoucnosti; ti, kteří se mu otvírají a kteří je přijímají, mají nechat minulost za svými zády.“⁵⁶ Oproti varování před „zahlceností“ politikou⁵⁷ zde Hejdánek zdůrazňuje, že v lidském životě „záležitosti a úkoly [království božího] jsou nejpřednější, všechno ostatní stojí až na druhém místě“. Služba království božímu či ve filosofově pojmosloví

54 Komárková, B., Svoboda občana od státu. In: táž, *Lidská práva*. Heršpice, Eman 1997, s. 108; táž, Nárok a zaslíbení. In: táž: *Lidská práva*, c.d., s. 99–100. K Hejdánkovu pojetí pravdy a jeho souvislostem s nepolitickou politikou a „politickým realismem“, který lze pozorovat zvláště v Hejdánkově navazování na Emanuela Rádlu, viz Hejduk, T., Realismus Ladislava Hejdánka. *Filosofický časopis*, 60, 2012, mimořádné číslo 2: „Hledání české filosofie“ (eds. E. Kohák – J. Trnka), s. 271–286.

55 Hejdánek, L., Dopisy přáteli II, c.d., dopis č. 17 (38).

56 Tamtéž.

57 Tamtéž: filosof a věřící ví, že jsou roviny hlubší a důležitější, a proto si nenechá „politikou zaplavit a zahltit celý svůj život a celé své myšlení“.

pravdě je podstatou politické angažovanosti, neboť ji z principu nelze provozovat skrytě, neveřejně, v utajení a individuálně.⁵⁸

Zdánlivě protikladnou úvahu, že stejně jako (technickou) politiku dělají profesionálové, měli by také nepolitickou či pravou politiku vykonávat „neméně školení a odborně připravení zástupci společnosti“,⁵⁹ přičemž běžný občan by neprovozoval ani jednu z nich, si ve shodě s předchozím nelze vysvětlit jinak než tak, že „odborností“ v druhém případě myslí Hejdánek výchovu a vzdělávání, které mají nejširší či nejhlubší možný rozsah zahrnující právě i filosofii, víru a orientaci v životních postojích a záležitostech pravdy a nepravdy. Ostatně, filosofie zaujímá v pravé a nepolitické politice nenahraditelnou úlohu: „Jedním z nejvýraznějších nástrojů zápasu o osvobození kultury je rozšíření kritického, neideologického myšlení do nejširších vrstev společnosti. Pro tento veliký úkol zůstává nepostradatelnou úloha kritické, moderní a poučené filosofie; je to úloha, v níž filosofie nemůže být nahrazena ani zastoupena žádnou jinou disciplínou, a už vůbec žádnou institucí.“⁶⁰

Filosofie je zkrátka podle Hejdánka (nepoliticko) politicky orientovaná – a to bytostně. Politika zde má podobný status jako víra: je základním, nevyvratitelným postojem filosofického povolání. Filosofování je vždy už orientované – vírou a láskou k pravdě a k lidem, s čímž je nezbytně spojen postoj politický: jednak jako orientace k obci a k lidem – včetně těch, kteří se zrovna nenacházejí v okruhu známých či úspěšných, a z jejichž strany tak nelze počítat s reciprocitou, ba dokonce spíše ohrožují naše zájmy –, jednak jako prostředek umožňující veřejné a koneckonců i mocenské prosazování dané orientace a z ní nepřetržitě odvozovaných závěrů pro tu kterou dobu a situaci. Filosofování je „výrazem a projevem, myšlenkovým uskutečněním té základní orientace, již filosofie přijme za svou“. Filosofie politiky není pouze teoretickým oborem politiky, zabývajícím se politikou jako tématem, ale stává se politikou uplatněnou na praktické (politické) rovině.⁶¹ Tak jako je filosofie sama aktem víry a nejen její reflexí, tak je i aktem politickým, který není jen reflexí politiky. Víra jako k činu směřující spoléhání na moc vyšší všech pozemských mocí (budoucnost, pravdu) a politika jako činná starost o spravedlnost a svobodu důvěřující v budoucnost lidstva jako věčně neuzavřeného projektu určují orientaci Hejdánkovy filosofie.

Shrňme-li výše řečené, Hejdánek řádnou svobodu a dobrý život člověka spojuje s jeho účastí na politice natolik, nakolik politiku spojuje se vzděláním, s péčí o občanskou a kulturní společnost, v níž vládne či je umožněna

58 Tamtéž, dopis č. 17 (38).

59 Hejdánek, L., *Dopisy příteli III*, c.d., dopis č. 6 (46).

60 Hejdánek, L., *Dopisy příteli IV*, c.d., dopis č. 4 (61).

61 Hejdánek, L., *Úvod do filosofování*, c.d., s. 81 – na této straně se nachází teze o víře, již zde parafrázujeme.

orientace k pravdě. Vzdělání (a tedy i političnost občanů, která se jako určitý typ vzdělání rýsuje) není v tomto duchu prostředkem k čemusi dalšímu (praktickému životu), podmíněným společenskou potřebou, nýbrž naopak je tím, čím se dění ve společnosti má řídit.⁶²

Nepolitická a pravá politika jednak stojí na vzdělaných lidech a vzdělávání, které není utilitární „objednávkou“, ať už ze strany státu, národa, regionu, rodiny nebo jedince samotného, jednak sama jako odpor vůči překračování míry (státní) moci právě takovou sféru svobody, vzdělávání „svobodných duchů“ zakládá a tvoří: *odporuje* epidemickému pronikání moci do sféry, která si zachovává samu sebe jen tehdy, neuzavírá-li kompromis s mocí a *objasňuje* a promýšlí situaci, lidské jednání a život z hlediska, které není redukováno na mocenskou politiku.

Když odmítá chápat pokrok a vzdělávání jako prostředek sebeuplatnění a pozvednutí jedinců i celého státu, hlásí se Hejdánek k Masarykovu krédu,⁶³ že lidská samostatnost a spása spočívá v mravnosti a vzdělanosti jedinců samých, státní samostatnost přichází na řadu až druhotně, vzdělaný a mravný člověk se obejde bez ní, respektive ji zdolá. Zásadu vzdělanosti, kulturní a duchovní samostatnosti nelze v žádném případě nahrazovat svébytností odvozenou z „nepravých celků“, jako jsou stát či politická strana: „U nás i politická strana vedle svého užšího programu politického musí stát na pevném základě širokého programu kulturního. To u národa menšího, i kdyby byl politicky samostatný, ani jinak být nemůže, nemá-li i ta politická samostatnost být jen pro forma a politický prostředek mocnějšího souseda.“⁶⁴ O účelu zde můžeme mluvit jen ve smyslu neúčelném, jde-li o celkové pozvednutí duchovně-kulturní úrovně lidí a jejich vzájemných styků, o vzdělání pro člověka jako takového, bez nějakých dalších „kvůli“.

62 Hejdánek, L., *Dopisy příteli III, c.d., dopis č. 16 (56)*; týž, *Univerzita a problém humanizace. Reflexe*, 10, 1993, s. 6.1–6.26.

63 Hejdánkovy filosofické předchůdce zde lze ovšem stopovat až k Sókratovi, který hovoří o filosofovi jako o jediném pravém politikovi a o státnictví jako o *paideia*. Viz Plátón, *Gorgias* 521d. Srov. též např. Patočka, J., *Plátónova péče o duši a spravedlivý stát*. Praha, Oikúmené 2012, s. 128–176.

64 Hejdánek, L., *Dopisy příteli IV, c.d., dopis č. 3 (60)*. Zde Hejdánek cituje 75. kapitolu Masarykovy *České otázky*.

SUMMARY

The Conception of Non-Political Politics in the Work of Ladislav Hejdánek

This study presents Ladislav Hejdánek's conception of non-political politics. It attempts to systematize Hejdánek's unsystematic contributions to the subject. The overall conception can be based not on anti-politics, but on the mutual struggle against a) the expansion of politics into the sphere of the non-political, and b) the political's abandonment of its bonds with the non-political sphere. With this ambiguity is linked the characterization of non-political politics – as, on the one hand, a form of education and of the transformation of consciousness, and on the other hand as only “mediating,” overseeing activity along the lines of the transport police. This duality also reflects the twofold nature of power politics – the correct (here it is necessary to educate) and the incorrect (here it is necessary, above all, to oversee) – and of the presence of the politics of interest in power politics. Another specific property of Hejdánek's non-political politics stems from its democratic character which is here, however, above all an inner activity based in Christianity.

Keywords: non-political politics, Ladislav Hejdánek, Czech philosophy, political philosophy

ZUSAMMENFASSUNG

Das Konzept der unpolitischen Politik im Werk Ladislav Hejdáneks

In der vorliegenden Studie wird das Konzept der unpolitischen Politik Ladislav Hejdáneks vorgestellt. Ziel ist eine Systematisierung von Hejdáneks unsystematischen Beiträgen zu diesem Thema. Die Grundauffassung sollte unseres Erachtens nicht auf einer Anti-Politik aufgebaut werden, sondern auf der Gegenseitigkeit des Kampfes gegen: a) die Expansion der Politik in unpolitische Sphären und b) die politische Trennung der Verbindungen zu unpolitischen Sphären. Mit dieser Doppeldeutigkeit ist die Bestimmung der unpolitischen Politik einerseits als Form der Bildung und des Bewusstseinswandels und andererseits als bloße „vermittelnde“, aufpasserische Tätigkeiten als eine Art Verkehrspolizei verbunden. Diese Doppelrolle entspricht auch den beiden Typen der Machtpolitik – der richtigen (auf die sich der Bildungsbedarf bezieht) und die falsche (für die Wächterfunktionen erforderlich sind) – und der Gegenwart der Interessenpolitik in der Machtpolitik. Weitere Eigenheiten von Hejdáneks unpolitischer Politik ergeben sich aus deren demokratisierendem Wesen, die hier freilich vor allem ein innerer Vorgang ist, dessen Grundlagen im Christentum zu finden sind.

Schlüsselwörter: unpolitische Politik, Ladislav Hejdánek, tschechische Philosophie, politische Philosophie